

Bileog 1.1a agus Bileog 1.1b

- Roinn an rang ina mbeirteanna agus scaip **Bileog 1.1a** orthu. Míneigh dóibh go mbeidh siad ag féachaint ar mhír ón nuacht faoi bhás Brian Farrell.
- *Sonraí pearsanta/cúlra – Réamhobair féachana:* Léigh na ceisteanna leis na foghlaimeoirí agus tabhair tamall dóibh na ceisteanna a phlé ina mbeirteanna.

Freagraí:

1. Cé as duit? Is as Éirinn mé.
Cad é do sheoladh? Is é an seoladh atá agam ná...
Cén aois atá tú?

An bhfuil tú pósta? Tá/Níl.
Tá mé singil.
An bhfuil clann agat? Cén aois iad?
Triúr againn atá sa chlann.
Páiste aonair atá inti/Níl ann ach í féin sa chlann.

Dílleachta atá ann – cailleadh a thuismitheoirí i dtaisme bhóthair.
Tá mo mháthair ar shlí na fírinne.
Rinne siad cailín beag a uchtú.
Tá buachaill óg ar altramas againn.

Cad a dhéanann tú nuair a bhíonn am saor agat?
Cén tslí bheatha atá agat?
Is tréidlia mé.
Feighlí linbh atá ionam.

2. An Spáinneach tú? Is ea/Ní hea. Is Éireannach mé.

3. **Cúige Chonnacht**

Gaillimh
Liatroim
Maigh Eo
Ros Comáin
Sligeach

Cúige Laighean

Baile Átha Cliath
Ceatharlach
Cill Chainnigh
Cill Dara
Cill Mhantáin
An Iarmhí
Laois
Loch Garman
An Longfort
Lú
An Mhí
Uíbh Fhailí

Cúige Mumhan

Ciarraí
An Clár
Corcaigh
Luimneach
Port Láirge
Tiobraid Árann

Cúige Uladh

Aontroim
Ard Mhacha
An Cabhán
Doire
An Dún
Dún na nGall
Fear Manach
Muineachán
Tír Eoghain

4. *south Donegal* – deisceart Dhún na nGall
north Dublin – tuaisceart Bhaile Átha Cliath
the midlands – lár na tíre
west Kerry – iarthar Chiarraí
the east coast – an cósta thoir

parish – paróiste
capital city – príomhchathair
suburb – bruachbhaile
townland – baile fearainn
diocese – deoise
housing estate – eastát tithíochta
urban area – limistéar uirbeach
rural area – ceantar tuaithe

- *Sonraí pearsanta/cúlra* – *Plé*: Léigh na ceisteanna leis na foghlaimeoirí agus tabhair tamall dóibh na ceisteanna a phlé ina mbeirteanna.
- Téigh siar ar thuairimí gach duine tar éis tamall maith cainte agus ceartaigh aon bhotún a chloisfidh tú.
- Scaip **Bileog 1.1b** ar an rang agus roinn ina mbeirteanna arís na foghlaimeoirí.
- *Sonraí pearsanta/cúlra* – *Féachaint*: Léigh na ceisteanna leis an rang agus cuir an mhír ar siúl uair amháin dóibh. Tabhair deis dóibh a bhfreagraí (a–e) a phlé le chéile. Ansin pléigh thusa na freagraí leo.
- Cuir an mhír ar siúl den dara huair agus iarr ar na foghlaimeoirí an oiread eolais agus is féidir faoi na teaghlach a fháil. Ciallaíonn **teaghlach** do chuid tuismitheoirí, deartháireacha, deirfiúracha agus araile, ciallaíonn **clann** do chuid páistí féin.
- Samplaí de fhrásaí eile a chuireann comhbhrón in iúl:
Ní maith liom do thrioblóid.
Is olc liom do chás.
Grásta ó Dhia ar a (h)anam.
Déanaim comhbhrón leat.
- *Sonraí pearsanta/cúlra* – *Labhairt/scríobh*: Léigh na ceisteanna leis an rang agus tabhair tamall dóibh na ceisteanna a phlé le chéile.

Freagraí:

A

- Conas a chuireann an t-óstach an t-aoi i láthair?
Tugann sé nó sí eolas faoin aoi.
- Cad atá i gceist le hagallamh mar seo? An cur síos ar bheathaisnéis amháin é?
Ní cur síos ar bheathaisnéis amháin atá ann. Caithfidh sé a bheith níos suimiúla ná sin.
- Cad air a mbeidh an bhéim in agallamh mar seo?
Cúlra agus tionchar, taithí shuimiúil, mothúcháin agus dearcadh, na rudaí atá bainte amach ag an duine, cad atá ar siúl ag an duine faoi láthair agus cad atá i ndán dó sa todhchaí.
- Cad iad na príomhcheisteanna a chuirfear? An mbeidh ceisteanna leantacha/breise ann?
Caithfear ullmhúchán maith a dhéanamh leis na ceisteanna cearta a chur.
- Conas is féidir leis an óstach suim a léiriú san aoi?
Aoibh dheas ar an aghaidh, bogadh an chinn agus fuaimeanna beaga boga lena shuim a léiriú.
- Conas a chuireann an t-óstach críoch leis an agallamh?
Lámh a chroitheadh leis an aoi, achoimre ar na rudaí atá bainte amach aige nó aici agus tagairt a dhéanamh do na pleannanna atá aige don am amach romhainn.
- Conas a dhéanann an t-óstach réamhullmhúchán don agallamh?
Comhráite le cairde agus comhghleacaithe, ábhar léitheoireachta faoin duine a léamh, eolas maith a bheith aige/aici ar shaothar an duine.

B

- Bíodh pictiúir de dhaoine cáiliúla gearrtha amach agat roimh an rang (daoine a bhaineann le réimsí spéise an ghrúpa más féidir).
- Tabhair pictiúr do gach duine sa rang (is é nó í an duine sa phictiúr) agus abair le gach beirt a bheith ag obair le chéile. Bí cinnte go bhfuil eolas ag gach duine sa rang faoin duine ina phictiúr - mura bhfuil, malartaigh an pictiúr le duine eile.
- Tabhair tamall dóibh sealanna a ghlacadh agallamh a chur ar a chéile agus iarr orthu gan dearmad a dhéanamh ar na ceisteanna ar fad a léadh.

C

- Lig dóibh plé a dhéanamh ar na hagallaimh a rinne siad féin agus ar an láithreoir is fearr atá ar an teilifís, dar leo féin.

D

- Abair leo alt gairid a scríobh bunaithe ar an agallamh. Iarr orthu an t-alt a scríobh mar obair bhaile mura bhfuil go leor ama sa rang.

Bileog 1.2

- *Téarmaíocht na gramadaí - Ceachtanna:* Iarr ar gach duine na huimhreacha (na sainmhínte) ar chlé a cheangal leis na litreacha (na téarmaí) ar dheis.
- Nuair atá sé déanta acu iarr orthu a sheiceáil an raibh na freagraí céanna ag an duine in aice leo. Ceartaigh thusa an ghníomhaíocht ag an pointe seo.

Freagraí:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
h	l	d	n	g	m	b	a	i	e	j	k	c	f

- Agus tú sásta go dtuigeann siad na téarmaí iarr ar gach beirt samplaí de na téarmaí a aimsiú ón phíosa faoi Nuala Ní Dhomhnaill - mar shampla:

Briathar – aistrigh

Consain – **Ceann Trá**

Focail bhaininsneacha – aois, bliain, áit

Ainmfhocail – Lancashire, aintín, Nuala

Uimhir uatha – post

Aidiacht – breá

An t-alt – bhí **an** marriage ban ann

Forainm – sí

Uimhir iolra – níl sampla ann

Réamhfhocail simplí – i, ó, sa

Focail fhirinsneacha – post, athair

Forainm réamhfhoclach – uirthi

Na gutaí – **Ceann Trá**

Réamhfhocail comhshuite – ar feadh

- Éist leis na samplaí a bhí ag an rang.
- Cuir gach triúr ina suí le chéile agus tabhair tamall dóibh a gcuid tuairimí a chur in iúl faoin ghramadach. Ba cheart na focail seo a scríobh ar an chláir dubh le cuidiú leis an phlé:
Gramadach na Gaeilge
Gramadach an Bhéarla
Gramadach na dteangacha eile atá ar eolas acu
Tábhacht na gramadaí
Múineadh na gramadaí

Bileog 1.3a agus Bileog 1.3b

- Scaip **Bileog 1.3** ar an rang.
- *Cúlra – Plé:* Iarr ar gach beirt na ceisteanna (i) – (iii) a phlé le chéile sula léifidh siad an t-alt le chéile.
- *Cúlra – Léamh:* Abair le gach beirt ansin an t-alt a léamh amach os ard le chéile agus pléigh na freagraí 1-10 leis na foghlaimoirí:

Freagraí:

- (1) Éireannach – ainmfhocal
- (2) fúthu – forainm réamhfhoclach
- (3) tar éis – réamhfhocal comhshuite
- (4) lochtach – aidiacht
- (5) tairiscintí – uimhir iolra
- (6) níor theastaigh – briathar, aimsir chaite
- (7) sí – forainm
- (8) an t-ádh – ainmfhocal firinsneach
- (9) a lán – réamhfhocal comhshuite
- (10) aige - forainm réamhfhoclach

- Scaip **Bileog 1.3b** ar na foghlaimoirí.
- *Cúlra – Plé:* Tabhair seans do gach beirt ansin na ceisteanna 1-4 a dhéanamh le chéile. Pléigh na ceisteanna leis an rang ar fad tar éis tamaill. Ceartaigh aon bhotún más gá!
- *Cúlra – Teanga:*

Freagraí:

- (1) An Pholainn – an tír, focal baininsneach.
Polannach – an duine nó cur síos ar rud ón tír sin.
An Pholainnis – an teanga, focal baininsneach.
- (2) An Danmhairg *An Danmhairgis*
An Eastóin *An Eastóinis*
An Fhionlainn *An Fhionlainnis*
An Fhrainc *An Fhraincis*
An Ghearmáin *An Ghearmáinis*
An Ghréig *An Ghréigis*
An Iodáil *An Iodáilis*
An Liotuáin *An Liotuáinis*
Málta *An Mháltais*
Poblacht na Seice *An tSeicis*
An Pholainn *An Pholainnis*
An Phortaingéil *An Phortaingéilis*
An tSlóivéin *An tSlóivéinis*
An tSlóvaic *An tSlóvaicis*
An Spáinn *An Spáinnis*
An tSualainn *An tSualainnis*
An Ungáir *An Ungáiris*
An Bheilg *An Fhraincis, An Ollainnis, An Ghearmáinis*
An Chipir *An Ghréigis*
Éire *An Ghaeilge/An Béarla*
An Ísiltír *An Ollainnis*
An Laitvia *An Laitvis*
Lucsamburg *An Fhraincis*
An Ostair *An Ghearmáinis*
An Ríocht Aontaithe *An Béarla*

(3) Treoraigh an phlé chun na focail seo a chur san áireamh:

Páiste aonair	Dílleachta	Páiste a uchtú
Páiste a thógáil ar altramas	Sin-seanathair	Sin-seanmháthair
Garnia	Garneacht	Seanaintín
Seanuncail		

(4) Tabhair deis dóibh labhairt faoina gcúlra ina mbeirteanna ansin. Bí ag siúl thart agus bí cinnte go bhfuil an stór focal a bhaineann lena gcúlra acu.

- *Cúlra – Foclóir*: Abair leo iarracht a dhéanamh focail/frásaí eile a aimsiú leis an mhíniú céanna.

Freagraí:

Ag cur fúthu:	ina gcónaí, lonnaithe
Cur amach:	eolas, taithí leis
Ní foláir:	caithfidh sé, ní mór
An dé deiridh:	ag fáil bháis
Rith sé leis:	smaoinigh sé ar, tháinig sé chuige
Baint amach:	a chur i gcrích
Cúthail:	faiteach

- *Cúlra – Plé*: Cleachtadh cainte breise é seo.

Bileog 1.4

- Scaip **Bileog 1.4** ar an rang agus roinn i ngrúpaí de thriúr nó ceathrar na foghlaimoirí.
- *Logainmneacha – Réamhobair éisteachta*: Iarr orthu plé a dhéanamh ar na ceisteanna 1-4 faoi logainmneacha in Éirinn. Mínigh dóibh gur féidir leo anois eolas a fháil faoi logainmneacha ar an suíomh idirlín www.logainm.ie. Ní gá go mbeadh caint nó díospóireacht ródhombain anseo ar stair logainmneacha na tíre (ceist 3). Níl i gceist ag an phointe seo ach go ndéanfaí plé ginearálta ar logainmneacha - mar shampla bíonn focail ar nós 'Átha' 'Baile' etc. mar chuid de logainmneacha.
- Is fiú ag an phointe seo béim a chur ar úsáid agus ar thábhacht an tsuímh www.tearma.ie agus a mhíniú dóibh gur Fiontar in Ollscoil Chathair Bhaile Átha Cliath, Baile Átha Cliath a chuireann an dá shuíomh ar fáil.
- Is fiú chomh maith cúpla leabhar eile faoi logainmneacha na hÉireann a chur ar a súile dóibh, mar shampla:

Flanagan, D. and L.:	<i>Irish Place Names</i> . (Baile Átha Cliath 1994).
Joyce, P.W.:	<i>The Origin and History of Irish Names of Places</i> . (Baile Átha Cliath 1869-1913).
Friel, Brian:	<i>Translations</i> (Faber and Faber Ltd, 1981)

- *Logainmneacha – Éisteacht*: Mínigh dóibh anois go mbeidh siad ag éisteacht le hagallamh ar an chlár **An Saol ó Dheas**, 01 Deireadh Fómhair 2008. Abair leo go bhfuil sé dúshlánach go leor ach go gcuirfidh tú an mhír ar siúl dhá uair ar dtús.
- Léigh na ceisteanna le bheith cinnte go dtuigeann siad gach rud agus seinn an mhír dhá uair.

Freagraí:

- a) Tá cur amach aige ar chúrsaí ríomhaireachta agus ar an Ghaeilge. Bhíodh sé ag plé *Minitel* roimhe.
- b) Tá ar na foghlaimeoirí iad féin cinneadh a dhéanamh an bhfuil sé sásta nó nach bhfuil faoin suíomh idirlín www.logainm.ie. Is iad na lochtanna a fhaigheann sé ar an suíomh ná:
 - a. Ní bhíonn an leagan ceart ar an suíomh i gcónaí.
 - b. Tá bearnaí móra ann nach dtuigtear go dtí go mbrúitear ar logainm.
- c) Tá canúint na Mumhan acu.
 - i. 'ana-áisiúil'
 - ii. 'lucht na Gaolainne'
 - iii. 'níl faic ar an...'
 - iv. 'Dheineas féin é'
 - v. 'cúpla turas'
- Tabhair deis do na foghlaimeoirí a machnamh a dhéanamh ar chúlra shloinnthe na hÉireann:
 - Ó - garmhac - Ní - garíníon
 - Mac - mac - Nic - ínfón
 - de - 'of' de bhunadh Normannach
 - Uí - tugann sé bean phósta le tuiscint
- Abair leo más mian leo tuilleadh eolais a fháil faoi shloinnthe na hÉireann gur féidir féachaint ar na leabhair seo a leanas:

An Sloinntheoir agus an tAinmneoir, Muiris Ó Droighneáin, eag. Micheál A. Ó Murchú, Coiscéim (1982)

'Ainmneacha pearsanta agus sloinnthe Gaeilge' in *Cruinnscríobh na Gaeilge*, Ciarán Mac Murchaidh, Cois Life (2004)
- Tabhair deis dóibh ansin na ceisteanna ag bun an leathanaigh a phlé ina mbeirteanna.

Freagraí:

1. Pléigh leo an difear idir leasainm agus teideal.
2.

The President Michael D. Higgins	An tUachtarán Mícheál D. Ó hUiginn
Doctor O' Brien	An Dochtúir Ó Briain
Father Fitzgerald	An tAthair Mac Gearailt
Bishop McDermott	An tEaspag Mac Diarmada
Professor Burke	An tOllamh de Búrca
Sister Mary	An tSiúr Máire
TD Catherine Murphy	An Teachta Dála, Caitriona Ní/Uí Mhurchú
Councillor Doherty	An Comhairleoir Ó Dochartaigh
Minister for Education & Skills	An tAire Oideachais agus Scileanna
Minister for Health	An tAire Sláinte
Prime Minister David Cameron	An Príomh-Aire David Cameron
Our Prime Minister Enda Kenny	Ár dTaoiseach Éanna Ó Cionnaith
3. Bí cinnte gur féidir leo daoine a chur in aithne do dhaoine eile go foirmiúil, mar shampla:
 - *Ba mhaith liom an tOllamh Ó Cadhain a chur in aithne daoibh.*
 - *Ba mhaith liom an deis a ghlacadh an Dochtúir Ní Bhaoill a chur in bhur láthair.*
 - *Tugann sé an-sásamh dom cuireadh a thabhairt don Teachta Pól Ó Conchúir labhairt leis an chruinniú.*